Maatietopalvelu

Teemaraportti

Asiakirjan tunnus: KT1419
Päivämäärä: 9.11.2026
Julkisuus: Julkinen

Afganistan / Afganistanin koulutusjärjestelmä

Afghanistan / Education system in Afghanistan

Tiivistelmä

Tässä teemaraportissa käsitellään Afganistanin koulutusjärjestelmää 1970-luvulta nykypäivään. Raportissa kuvataan tiiviisti koulutusjärjestelmän rakennetta ja keskeisiä muutoksia sekä käsitellään koulutusjärjestelmän tilaa ja luku- ja kirjoitustaitoa tiettyjen saatavilla olevien koulutusindikaattorien perusteella. Lisäksi raportissa kuvataan haasteita koulutuksen saavutettavuudessa. Raportti keskittyy erityisesti perus- ja toisen asteen koulutusjärjestelmiin.

Abstract

This report covers the education system in Afghanistan from the 1970s to current day. The report discusses concisely major policy changes, the structure of the education system and the situation of the education system and literacy on the basis of certain education indicators. In addition, the report discusses obstacles in access to education. The report concentrates in particular on the situation and access to primary and secondary education.

Sisällys

1. Koulutusjärjestelmä Afganistanissa 3
1.1. Koulutusjärjestelmä ennen 2000-lukua 3
1.2. Koulutusjärjestelmä Afganistanin islamilaisen tasavallan aikana (2001–2021) 6
1.3. Koulutusjärjestelmä Taliban-liikkeen valtaannousun jälkeen (2021–) 8
1.4. Koulutukseen osallistumisen rajoitukset 10
2. Epäviralliset koulutusjärjestelmät 11
2.1. Uskonnolliset koulut eli madrassat 11
2.2. Yhteisöopetus 13
3. Luku- ja kirjoitustaitoisuus Afganistanissa 13
Lähteet 16

1. Koulutusjärjestelmä Afganistanissa

Tässä luvussa käsitellään Afganistanin koulutusjärjestelmää kolmella keskeisellä ajanjaksolla 1970-luvulta 2020-luvulle. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään aikakautta ennen 2000-lukua, jolloin useiden vallanvaihdosten vuoksi Afganistanissa ei ollut yhtenäistä koulutusjärjestelmää lähes kolmen kymmenen vuoden ajan 1970-luvun lopusta lähtien[1]. Toisessa alaluvussa käsitellään ajanjaksoa Talibanin ensimmäisen hallinnon kaatumisesta vuonna 2001 aina sen uuteen valtaannousuun vuonna 2021. Kolmas alaluku käsittelee koulutusjärjestelmän muutoksia Talibanin valtaannousun jälkeen. Lisäksi lopuksi luodaan katsaus keskeisiin koulutukseen osallistumista rajoittaneisiin tekijöihin eri ajanjaksoina.

Konfliktin ja muiden syiden vuoksi afganistanilaisia on lähtenyt huomattavissa määrin siirtolaisiksi tai pakolaisiksi eri maihin, eniten Iraniin. Afganistanilaisten kouluttautumismahdollisuuksista Iranissa on saatavilla tietoa Maatietopalvelun teemaraportissa Iranin koulutusjärjestelmä[2].

1.1. Koulutusjärjestelmä ennen 2000-lukua

Afganistanin koulutusjärjestelmää ennen 2000-lukua käsitellään laajasti YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCOn vuonna 2001 julkaisemassa raportissa. Afganistanin koulutusjärjestelmän systemaattinen kehittäminen alkoi vasta 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun aikana perusopetukseen osallistuneiden määrä lisääntyi merkittävästi kehitystoimien seurauksena. Suunnitelmana oli saavuttaa koko ikäluokan osallistuminen perusopetukseen vuosisadan loppuun mennessä, mutta maaseutuvaltaisessa ja resursseiltaan vähäisessä maassa tämä tavoite ei kuitenkaan onnistunut. Vuonna 1970 Afganistanissa oli noin 3000 perusopetusta tarjoavaa koulua, mutta noin neljänneksellä näistä ei ollut kunnollista koulurakennusta. Vuonna 1975 noin 25 % oppivelvolliseksi määrätystä ikäluokasta (7–14-vuotiaat) oli rekisteröitynyt perusopetuksen oppilaiksi.[3]

Perusopetusta tarjottiin tavallisissa peruskouluissa ja kyläkouluissa. Peruskouluja sijaitsi kaupunkialueilla ja tiiviimmin asutuilla maaseutualueilla, ja niissä oli aluksi luokat 1–6. Luokkien määrä muuttui myöhempien opetusjärjestelmämuutosten myötä.[4]

Maaseutualueilla oli lisäksi 1–3/4 vuosiluokat kattavia kyläkouluja, jotka toimivat yleensä paikallisen moskeijan yhteydessä. Kyläkouluissa opetettavien aineiden määrä oli suppeampi, ja se keskittyi käytännön taitoihin, uskontoon, lukutaitoon ja matematiikkaan. Opettajana oli yleensä moskeijan imaami. Kyläkoulun päätyttyä oppilaat saattoivat siirtyä mahdollisuuden tullen peruskouluun. Käytännössä monet ryhtyivät jo tässä kohtaa esimerkiksi maataloustöihin.[5]

[1] Georgescu 2008.
[2] Migri/Maatietopalvelu 6.11.2026.
[3] Samady 2001, s. 28, 31–33, 36–37.
[4] Samady 2001, s. 36–37.
[5] Samady 2001, s. 36–37.

Vuosina 1944–1975 perus- ja toisen asteen opetus muodostui 6 vuoden peruskoulusta, 3 vuoden keskikoulusta ja 3 vuoden toisen asteen opetuksesta (lyseot/lukiot). Vuosina 1975–1978 opetusjärjestelmä oli 8+4-vuotinen, 1979–1985 4+4+2-vuotinen, 1986–1990 5+4+2-vuotinen ja 1991–2000 6+3+3-vuotinen.[6]

Afganistanin valtiomuodon muututtua tasavallaksi 1973 se sai vuonna 1976 uuden perustuslain, jossa määrättiin laajemmasta perusopetuksen kattavasta oppivelvollisuudesta ja velvoitti viranomaiset kehittämään maksutonta toisen asteen ja korkeakouluopetusta. Pian tämän jälkeen 1978 tapahtui sosialistinen vallankaappaus ja Neuvostoliiton miehitys vuonna 1979, jotka muuttivat lyhyen ajan sisään koulutusjärjestelmää toistamiseen.[7] Konfliktien ja vallanvaihdosten vuoksi maassa ei ollut yhtenäistä koulutusjärjestelmää lähes kolmenkymmenen vuoden ajan 1970-luvun lopusta 2000-luvun alkuun.[8]

Ajanjakso	Opetuksen kesto (vuosina)
1944–1975	6 + 3 + 3
1975–1978	8 + 4
1979–1985	4 + 4 + 2
1986–1990	5 + 4 +2
1991–2000	6 + 3 + 3

Taulukko 1. Perus- ja toisen asteen opetuksen kesto vuosina 1994–2000 (Samady 2001, s. 36–37.)

Afganistanista ei ole saatavilla kattavasti tietoa koulutukseen osallistumisesta käsitellyllä ajanjaksolla. UNESCOn vuonna 2001 julkaisemassa raportissa esitettyjen tietojen perusteella voidaan todeta, että opetukseen rekisteröimisaste[9] kasvoi aina vuoteen 1980 asti. Sosialistihallinnon aikana 1980-luvulla rekisteröitymisaste aleni, mutta naisten suhteellinen osuus oppilaista kasvoi. 1990-luvun Taliban-

Vuosi	Koulutukseen rekisteröitymisaste, perusopetus	Koulutukseen rekisteröitymisaste, toinen aste	Naisten osuus, kaikilla opintoasteilla
1960	9	(ei tietoa)	12
1970	21	5	14
1980	34	10	18
1985	20	8	30
1990	(ei tietoa)	n. 14	(ei tietoa)
1999	29	(ei tietoa)	7

Taulukko 2. Koulutukseen rekisteröitymisaste ja naisten osuus rekisteröityneistä vuosina 1960–1999 (Samady 2001 s. 19, 23.)

[6] Samady 2001, s. 36–37.
[7] Samady 2001, s. 31–33, 36–37.
[8] Georgescu 2008.
[9] Raportissa rekisteröitymisasteella tarkoitetaan oppilaaksi rekisteröityneiden määrää jaettuna arvioidulla ikäluokan koolla.

hallinnon aikana rekisteröitymisaste kääntyi jälleen nousuun, mutta tytöt jäivät koulutusjärjestelmän ulkopuolelle lähes kokonaan.[10]

1960–1970-luvut

UNESCOn julkaiseman raportin mukaan 1960–1970-luvuilla peruskouluilla oli yhtenäinen opetussuunnitelma ja oppimateriaalit. Koulujen opetuskieli määräytyi pashtun ja darin välillä sen perusteella, mikä oli alueen enemmistön äidinkieli. Kouluilla oli kuitenkin mahdollisuus muokata tiettyjen aineiden opetusta paikallisten olosuhteiden mukaiseksi. [11]

Toisen asteen oppilaitokset käsittivät aluksi 1950–1970-luvuilla kolmevuotisen keskikoulun ja kolmevuotisen lyseon/lukion (*lyceum*). Keskikouluun ja lyseoon pääsyvaatimuksena oli peruskoulutuksen suorittaminen ja pääsykokeen läpäiseminen. 1970-luvun jälkipuoliskolla toisen asteen opetukseen otettiin käyttöön valtakunnallinen päättökoe, josta myönnettiin todistus. Keskikoulujen opetussuunnitelman tavoitteena oli valmistaa oppilaita lyseoon tai ammattiopintoihin, ja ne sisälsivät äidinkielen, yhteiskunnallisten aineiden, luonnontieteiden ja matematiikan opintoja, ja lisäksi vieraan kielen, pääasiassa englannin, opintoja. Vastaavat opinnot jatkuivat lyseoissa, ja niiden tarkoituksena oli valmentaa oppilaat korkeakouluopintoihin. Vaikka toisen asteen koulutuksen suorittaminen lisääntyi 1960- ja -70-luvuilla, siihen osallistuminen oli suhteellisen vähäistä: vuonna 1970 Afganistanissa oli 133 toisen asteen oppilaitosta, ja luokka-asteilla 10–12 oli noin 26 000 oppilasta. Oppilaitoksista 22 oli ammatillisia oppilaitoksia, ja niissä oli noin 10 % oppilaista. Vuonna 1975 peruskoulu, keskikoulu ja lyseo muuttuivat kahdeksanvuotiseksi peruskoulutukseksi ja neljävuotiseksi toisen asteen koulutukseksi.[12]

Demokraattinen tasavalta (1978–1992) ja Neuvostoliiton miehitys

Sosialistisen vallankaappauksen seurauksena Afganistanista tuli demokraattinen tasavalta vuonna 1978. Tämän jälkeen vuonna 1979 alkaneen Neuvostoliiton miehityksen ja sitä seuranneen sodan vaikutuksesta tuolloin noin 16 miljoonaisesta väestöstä jopa kuusi miljoonaa lähti pakolaisiksi, ja taisteluiden seurauksena arviolta jopa yli miljoona ihmistä sai surmansa tai katosi. UNESCOn julkaiseman raportin mukaan vuonna 1978 perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitoksissa oli yli miljoona oppilasta, mutta vuonna 1985 opetukseen osallistui enää noin 700 000 oppilasta. Vuonna 1988 perusopetus oli saavutettavissa arviolta enää noin 20 %:lle 7–12-vuotiaista lapsista. Vuonna 1990 arvioitiin, että lähes kaksi kolmasosaa eri asteiden koulurakennuksista oli joko tuhoutunut tai hylätty edeltäneen vuosikymmenen aikana. Käytännössä demokraattinen tasavalta pystyi ylläpitämään kouluja vain Kabulissa ja maakuntien keskuksissa.[13]

Sosialistihallinto muutti koulujärjestelmää niin, että se koostui aluksi (1979–1985) neljävuotisesta peruskoulusta, neljävuotisesta keskikoulusta ja kaksi vuotisesta toisen asteen oppilaitoksista. Vuonna 1986 peruskoulua pidennettiin viiteen vuoteen.[14] Opetussuunnitelmaa muutetiin niin, että uskonnon opetuksen osuutta vähennettiin, paikalliskielten (uzbekki ja turkmeeni) opetuksen määrää lisättiin näiden etnisyyksien asuttamilla alueilla, venäjästä tuli ensisijainen opetettava vieras kieli ja toiselle asteelle lisättiin yhteiskunnallista opetusta.[15] Tieteellisen

[10] Samady, s. 19, 23.
[11] Samady 2001, s. 36–37.
[12] Samady 2001, s. 41–42.
[13] Samady 2001, s. 69, 71, 74, 77.
[14] Samady 2001, s. 36–37, 71.
[15] Samady 2001, s. 71.

artikkelin mukaan Afganistanissa ei ollut kuitenkaan tänä aikana käytännössä yhtenäistä opetussuunnitelmaa, koska hallinto ei toiminut kuin suurissa kaupungeissa.[16]

Sisällissota 1992–1996 ja Talibanin valtaannousu 1996–2001

UNESCOn julkaiseman raportin mukaan 1990-luvulle tultaessa ja sosialistihallinnon kaatuessa 1992 kouluinfrastruktuuri oli suurelta osin romahtanut maaseutualueilla, ja Kabulissakin 60 % oppilaitosten rakennuksista oli vaurioitunut. Lisäksi tuhansia opettajia oli joko kuollut tai paennut maasta, ja oppimateriaaleista ja opetusvälineistä oli valtaisa pula. Epäyhtenäisellä hallinnolla ei ollut resursseja kunnostaa kouluja, eikä osassa maata opettajille voitu maksaa palkkoja. Vuonna 1991 maassa oli jäljellä 577 peruskoulua, ja lukuvuonna 1994–1995 oppilaita oli jäljellä perusopetuksessa noin 620 000 ja toisella asteella 280 000. Oppilaista 20 % oli Kabulin alueella. Tyttöjä kaikilla opintoastella oli vielä noin kolmannes oppilaista.[17]

Sisällissodan vuoksi 1990-luvulla maassa ei ollut yhtenäistä hallintoa ja turvattomuus levisi maaseudulta suuriin kaupunkeihin, mikä esti koulujärjestelmän kehittämisen. Pakolaisuus ja pakotettu sisäinen siirtolaisuus jatkuivat, mikä johti opettajien määrän vähenemiseen. Maassa ei ollut tuolloin yhtenäistä koulujärjestelmää tai opetussuunnitelmaa. Koulut pystyivät toimimaan vain rajoitetuilla alueilla. Käytännössä jäljelle jääneet koulut toimivat kansainvälisten järjestöjen antamalla tuella, joka sekin oli käytännössä rajoitettu tietyille alueille.[18] Virallisesti koulujärjestelmä muutettiin vuonna 1992 vuotta 1975 edeltäneeseen aikaan, ja se koostui kuusivuotisesta peruskoulusta, kolmivuotisesta keskikoulusta ja kolmivuotisesta lyseosta.[19]

Taliban-liike nousi sisällissodan seurauksena valtaan lähes koko maassa vuonna 1996. Talibanin valtakauden aikanakin (vuoteen 2001 asti) koulut toimivat käytännössä kansainvälisten järjestöjen tuen rajoissa. Liike toi koulujärjestelmään oman konservatiivisen tulkintansa islamilaisesta laista, minkä seurauksena tyttöjen koulukäynti loppui lähes kokonaan.[20] Myös opinnot jo aloittaneet tytöt ja naiset joutuivat jättämään ne kesken.[21] Vuonna 1999 perusopetuksessa vain 7 % oppilaista oli tyttöjä. Osa koulutusta järjestäneistä järjestöistä kieltäytyi toimimaan alueilla, joilla tyttöjen koulunkäynti ei ollut mahdollista.[22]

1.2. Koulutusjärjestelmä Afganistanin islamilaisen tasavallan aikana (2001–2021)

Talibanin ensimmäisen hallinnon kaaduttua 2001 Afganistanissa tuli voimaan uusi perustuslaki vuonna 2004 ja uusi koulutuslaki vuonna 2008.[23] Uusi perustuslaki takasi oikeuden koulutukseen kaikille kansalaisille, pyrki vahvistamaan naisten osallisuutta koulutuksessa ja poistamaan lukutaidottomuuden. Koulutuslaki määräsi yhdeksänvuotisen oppivelvollisuuden perusopetuksen ala- ja yläluokille. Tytöt pystyivät palaamaan kouluihin jo vuoden 2002 alusta lähtien.[24]

Afganistanin islamilaisen tasavallan aikana koulutusjärjestelmä koostui kolmesta erillisen toimijan alaisesta järjestelmästä: opetusministeriöstä, korkeakoulutusministeriöstä ja

[16] Georgescu 2008.
[17] Samady 2001, s. 77, 80–81.
[18] Samady 2001, s. 77, 80–81.
[19] Samady 2001, s. 36–37.
[20] Samady 2001, s. 81–82.
[21] HRW 30.6.2020.
[22] Samady 2001, s. 81–82.
[23] UNICEF ym. 4/2018, s. 9; UNESCO 2021, s. 33.
[24] UNESCO 2021, s. 33.

uskonnollisista oppilaitoksista (ks. luku 2). Tämän lisäksi maassa toimi suuri määrä järjestöjen tukemia oppilaitoksia, jotka virallisesti toimivat keskushallinnon viranomaisten alaisina mutta käytännössä itsenäisesti täyttäen virallisen järjestelmän puutteita.[25] Julkisten koulujen lisäksi etenkin kaupungeissa oli myös virallisen opetusjärjestelmän piirissä toimivia yksityisiä kouluja.[26]

Islamilaisen tasavallan ajan virallinen koulutusjärjestelemä koostui peruskoulun alaluokista (luokat 1–6), peruskoulun yläluokista (alempi toinen aste, keskikoulu, luokat 7–9) ja ylemmän toisen asteen opetuksesta (lukiot ja ammattikoulut). Yleisesti ottaen alaluokkien oppilaat olivat 7–12-vuotiaita, yläluokkien 13–15-vuotiaita ja toisen asteen 16–18-vuotiaita.[27] Vuonna 2009 Afganistanissa oli 5124 alakoulua, 3634 yläkoulua ja 2702 lukiota. Kouluista noin puolet oli sekä tytöille että pojille opetusta tarjoavia, kolmannes poikakouluja ja 15 % tyttökouluja. Kouluista noin 80 % sijaitsi maaseutualueilla.[28] Yleissivistävien koulujen lisäksi maassa oli vuonna 2009 noin 60 ammatillista opetusta tarjoavaa oppilaitosta. Näistä oppilaitoksista kolmannes ja opiskelijoista 60 % sijaitsi Kabulissa.[29]

Afganistanissa otettiin käyttöön uusi opetussuunnitelma vuonna 2003. Vuosiluokilla 1–3 opetus keskittyi islamin, äidinkielen (pashtu tai dari, 8 viikkotuntia) ja matematiikan opetukseen muutamien muiden oppiaineiden lisäksi. Vuosiluokilla 4–6 näiden lisäksi tuli toisen kansalliskielen (pashtu tai dari, 3 viikkotuntia), vieraan kielen (3 viikkotuntia), luonnontieteiden ja yhteiskuntaopin opintoja.[30] Vieras kieli oli yleensä englanti.[31] Vuosiluokilla 1–3 oppimisen arviointi perustui pääasiallisesti suulliseen suorittamiseen, ja vasta neljännestä luokasta lähtien edellytettiin kirjallisia töitä ja kokeita. Islamin opetuksessa keskeistä oli Koraanin lukemaan ja resitoimaan oppiminen.[32]

Yläluokilla islamin, matematiikan, luonnontieteiden ja yhteiskuntaopin lisäksi opetussuunnitelmaan kuului kansalliskielten (7 viikkotuntia), arabian (2 viikkotuntia) ja muiden vieraiden kielten (4 viikkotuntia) opetusta. Luonnontieteellisellä linjalla painotettiin luonnontieteiden ja matematiikan opintoja ja yhteiskunnallisella linjalla painotettiin kieliä ja yhteiskunnallisia aineita. Lisäksi kumpaankin linjaan kuului muun muassa islamin opintoja.[33] Toisen asteen lukiokoulutuksen jälkeen opiskelijat suorittivat edelleen kansallisen tutkinnon (*konkur*), joka toimii pääsykokeena korkeakouluihin.[34] Ammattikoulutuksessa ei ollut yhtenäistä opetussuunnitelmaa, oppikirjoja tai muita opetusmateriaaleja suurelle osalle opintolinjoista. [35]

Opetukseen panostamisesta huolimatta opettajien oma koulutus- ja osaamistaso oli heikkoa. Vuonna 2015 vain 43 % opettajista oli suorittanut opettajille vaaditun vähimmäiskoulutuksen eli käytännössä lukion. Matalasti koulutettuja tai ilman pätevyyttä toimivia opettajia oli etenkin maaseutualueilla. Lisäksi merkittävä ongelma oli opettajien poissaolot johtuen maksamattomista palkoista ja taistelualueilla myös turvallisuustilanteesta.[36]

[25] UNICEF ym. 4/2018, s. 9.
[26] HRW 30.6.2020.
[27] UNICEF ym. 4/2018, s. 9.
[28] UNESCO 2011, s. 15.
[29] UNESCO 2011, s. 21.
[30] UNESCO 2011, s. 14.
[31] Georgescu 2008.
[32] UNESCO 2011, s. 15.
[33] UNESCO 2011, s. 17-18.
[34] UNICEF ym. 4/2018, s.9
[35] UNESCO 2011, s. 21
[36] UNICEF ym. 4/2018, s. 55; UNESCO 2011, s. 14.

Osallisuus opetukseen

Yleisellä tasolla afganistanilaisten koulutustaso nousi merkittävästi 2000- ja 2010-lukujen aikana. Poikien odotutettu koulunkäyntiaika kasvoi pojilla vuoden 2000 noin seitsemästä lukuvuodesta vuoden 2019 12 lukuvuoteen. Odotetussa koulunkäyntiajassa oli vielä merkittävämpi nousu tytöillä, joilla odotetut kouluvuodet nousivat samassa ajassa alle yhdestä noin kahdeksaan lukuvuoteen.[37]

Vuonna 2018 julkaistun YK:n lastenrahasto UNICEFin selvityksen mukaan arviolta 43 % kaikista alakouluikäisistä ja 41 % yläkouluikäisistä ei osallistunut opetukseen. Kaikissa ikäluokissa ja kouluasteilla tyttöjen osallistumisaste opetukseen oli poikia alhaisempi. Esimerkiksi 11-vuotiaista tytöistä vain 55 % oli tuolloin ilmoittautunut oppilaaksi, kun pojista ilmoittautuneita oli noin 76 %. Tyttöjen osallisuus heikkeni yläkouluikäisissä. Vaikka oppivelvollisuus alkoi 7-vuotiaana, käytännössä monet aloittivat koulukäynnin vasta vanhempana. Suurin kouluopetukseen osallistumisaste oli 11-vuotiailla, joista 67 % oli tuolloin ilmoittautunut oppilaiksi, kun 7-vuotiaista vain 41 % oli ilmoittautunut oppilaiksi. Toisaalta suurin osa, noin 84 %, niistä, jotka eivät olleet ilmoittautuneet oppilaiksi ikäluokkansa mukaiselle vuosiluokalle, ei todennäköisesti tullut aloittamaan opintoja myöhemmässäkään vaiheessa.[38]

Sukupuolen lisäksi suuri merkitys kouluopetukseen osallistumisella on asuinpaikalla. Perusopetukseen (sekä ala- että yläluokilla) osallistumatta jättäminen oli kaksi kertaa todennäköisempää maaseudulla asuvilla lapsilla. Maaseudulla asuvilla tytöillä osallistumatta jättäminen oli tätäkin suurempaa, he olivat opetuksen ulkopuolella 2,5 kertaa kaupungeissa asuvia tyttöjä todennäköisemmin.[39]

Koulupudokkuus oli myös suurta, erityisesti maaseudulla. Yleisellä tasolla odotettujen kouluvuosien määrä oli huomattavasti suurempi kaupungeissa asuville kuin maaseudulla asuville. UNESCOn arvion mukaan kymmenestä ensimmäisen luokan aloittaneesta kahdeksan suoritti kaikki alaluokat ja vain alle kolme koko peruskoulun.[40]

1.3. Koulutusjärjestelmä Taliban-liikkeen valtaannousun jälkeen (2021–)

Koulutusjärjestelmän perusrakenne on pysynyt Taliban-liikkeen asettaman hallinnon aikana samana verrattuna aiemman hallinnon aikaan käyttöönotettuun. Opetusjärjestelmä koostuu edelleen peruskoulun alaluokista (luokat 1–6), peruskoulun yläluokista (alempi toinen aste, keskikoulu, luokat 7–9) ja ylemmän toisen asteen opetuksesta (lukiot ja ammattikoulut).[41] Näiden lisäksi maassa on yliopistosektori ja vuonna 2024 yliopistoja oli toiminnassa 170.[42]

Perusrakenteen säilymisestä huolimatta Taliban on tehnyt monia muutoksia koulutusjärjestelmään, jotka vaikuttavat etenkin tyttöjen ja naisten koulutusmahdollisuuksiin, ja lisäksi uskonnollisen sisällön osuutta koulutuksessa on lisätty merkittävästi. Taliban on kieltänyt tytöiltä ja naisilta opinnot kaikilla muilla opintoasteilla paitsi peruskoulun alaluokilla (1–6). Lisäksi eri sukupuolten välistä erottelua on lisätty koululaitoksissa, minkä vuoksi tyttöjä voi opettaa vain naispuolinen opettaja ja eri sukupuolta olevat oppilaat on eroteltu esimerkiksi eri sisäänkäynneillä ja verhoilla. Kiellot astuivat voimaan ensin syksyllä 2021 koskien yläluokkia ja

[37] UNESCO 2021, s. 22.
[38] UNICEF ym. 4/2018, s. 19–20, 24.
[39] UNICEF ym. 4/2018, s. 20.
[40] UNESCO 2021, s. 22.
[41] SIGAR 10/2023, s. 2.
[42] UNESCO 2025, s. 37

toista astetta laajeten yliopistoihin ja yksityisiin kouluihin joulukuussa 2022.[43] Myös näissä oppilaitoksissa opintoja jo suorittaneet joutuivat keskeyttämään opintonsa.[44]

Taliban on muuttanut koulujen opetussuunnitelmia valtaannousunsa jälkeen. Oppiaineista on poistettu kokonaan etiikka, kulttuuri, yhteiskuntaoppi ja valinnaisaineet. Tämän lisäksi kielten ja muiden yhteiskunnallisten aineiden opetusta on vähennetty: kielet muodostivat aiemmin noin 30–40 % peruskoulu- ja lukio-opinnoista mutta nyt niiden määrää vähennettiin 20–35 %:iin ja yläluokilla yhteiskunnallisten aineiden osuutta vähennettiin noin 5 prosenttiyksiköllä. Muutosten jälkeen peruskoulun vuosiluokilla 1–3 uskontoa on jo yli puolet opintojen kokonaismäärästä, ja muillakin luokka-asteilla noin 25–40 %. Luonnontieteiden opetusta on lisätty hieman. Myös korkeakoulutuksessa yliopistoja on vaadittu muuttamaan oppimateriaalejaan Talibanin hyväksymiksi.[45]

Talibanin valtaannousun seuraukset ovat heikentäneet UNESCOn arvion mukaan opetuksen laatua. Pula opettajista ja oppimateriaaleista on pahentunut, koulutuksen arviointi ja kehittäminen on heikkoa ja kouluinfrastruktuurissa on merkittäviä puutteita. Yli tuhat koulua on suljettuna konfliktin aiheuttaman tai muun vahingon seurauksena, ja useissa muissakin kouluissa on puutteita perusasioista, kuten vedestä ja lämmityksestä. Useissa kouluissa opetus tapahtuu jopa 60–80 oppilaan ryhmissä ja 2–3 vuorossa opettajapulan vuoksi. Myös kehitysyhteistyön leikkaaminen on vaikuttanut opetusjärjestelmän rahoitukseen. Koska tyttöjen opiskelu yläluokilla ja toisella asteella on estetty, monet kansalaisjärjestöt ovat lopettaneet tuen näille oppilaitoksille.[46]

Osallisuus opetukseen

Muutoksista huolimatta osallistuminen perusopetuksen vuosiluokille 1–6 on lisääntynyt hieman Talibanin valtaannoususta ja sen aiheuttamista epävarmuuksista huolimatta. Vuonna 2017 alaluokilla oli noin 5,9 miljoonaa oppilasta ja vuoteen 2024 mennessä tämä oli noussut 6,8 miljoonaan. Tyttöjen osuus alaluokkien oppilaista on lisääntynyt, ja heitä oli oppilaista vuonna 2024 noin 44 %, kun vuonna 2017 se oli noin 38 %, ja määrä on kasvanut 2,3 miljoonasta 3 miljoonaan. Vastaavasti poikien määrä on hieman vähentynyt, koska taloudellisista ongelmien vuoksi enenevä määrä heistä joutuu koulun sijasta hankkimaan elantoa perheelle. Bruttorekisteröitymisaste (GER, gross enrolment rate[47]) oli vuonna 2024 kokonaisuudessaan 95 %, pojilla 104 % ja tytöillä 87 %. Vuonna 2024 kokonaisuudessaan arviolta 2,1 miljoonaa perusopetusikäistä ei ollut ilmoittautunut kouluun. Opetukseen osallistuminen on lisääntynyt erityisesti alueella, jotka olivat aiemmin konfliktin vuoksi avustusjärjestöjen toiminnan ulottumattomissa. [48]

Peruskoulun yläluokilla ja muulla toisella asteella on tapahtunut merkittävämpi muutos osallistumisessa. Peruskoulun yläluokilla (7–9) opiskeli enimmillään vuonna 2021 noin 0,8 miljoonaa poikaa ja puoli miljoonaa tyttöä, mikä tarkoitti yhteensä n. 58 % bruttorekisteröitymisastetta (GER) (pojilla 70 % ja tytöillä 45 %). Tyttöjen opinnot päättyivät vuonna 2022, ja myös poikien osallisuus yläluokkien opetukseen on vähentynyt hieman ja

[43] SIGAR 10/2023, s. 4.
[44] UNESCO & UNICEF 2025 s. 11.
[45] UNSECO & UNICEF 2025, s. 25–26, 38.
[46] UNESCO & UNICEF 2025, s. 12–13, 20.
[47] Bruttorekisteröitymisasteella (GER) tarkoitetaan kaikkien opetukseen osallistuneiden tyttöjen ja poikien suhdetta ikäluokan kokoon. GER voi olla yli 100 %, koska mukaan lasketaan mm. yli-ikäiset oppilaat eli henkilöt, jotka ovat voineet jäädä luokalle tai jotka ovat muusta syystä aloittaneet tarkasteltavan koulutustason myöhässä (tai ajoissa). (ks. UIS 2026.)
[48] UNESCO & UNICEF 2025, s. 17–19, 24.

bruttorekisteröitymisaste oli 68 % vuonna 2024. Lukiokoulutuksen osalta ei ollut saatavilla tietoja.[49]

1.4. Koulutukseen osallistumisen rajoitukset

Lähteiden mukaan koulunkäyntiin vähentävästi vaikuttavia tekijöitä ovat olleet eri aikoina ainakin naissukupuoli[50], maaseudulla asuminen, Taliban-liikkeen vaikutuspiirissä tai sotatoimien kohteena olleella alueella asuminen[51] ja pashtunkielisyys[52].

Afganistanissa on eri aikoina rajoitettu eniten tyttöjen ja naisten opiskelumahdollisuuksia. Sosialistihallinnon aikana 1980-luvulla naisten osallistuminen perusopetukseen kasvoi merkittävästi, mutta jälleen 1990-lopulla Taliban asettaman hallinnon kiellettyä naisten osallistumisen opetukseen, lakkasivat tyttöjen ja naisten opinnot lähes kokonaan.[53] Vaikka tyttöjen koulunkäynti muuttui vuoden 2001 jälkeen virallisesti sallituksi, opintoihin liitetyt perinteiset ja uskonnolliset tavat olivat edelleen esteenä opintojen aloittamiselle. Monilla alueilla Afganistanissa perheet eivät edelleenkään päästäneet tyttöjä kouluihin tai rajoittivat osallistumisen vain uskonnollisiin kouluihin (*madrassa*) hallinnon ylläpitämien koulujen sijaan. Perinteiset käytännöt vaikuttavat myös poikien koulunkäyntiin, mutta niiden merkitys tytöille oli suurempi. Erityisesti Länsi- ja Etelä-Afganistanissa poikien koulunkäyntiaste oli muuta maata alempi ja vastaavasti Etelä- ja Itä-Afganistanissa tyttöjen koulukäyntiaste oli muuta maata alempi. Kieliryhmistä pashtunkieliset osallistuivat koulunkäyntiin vähemmän kuin darinkieliset, tässä ryhmässä myös tyttöjen koulunkäynti oli vähäisempää.[54]

Neuvostoliiton miehitys ja sitä seuranneet sisällissodat 1980- ja 1990-luvuilla vaikuttivat koulunkäyntimahdollisuuksiin merkittävästi. Etenkin maaseutualueilla käytiin taisteluja, jotka tuhosivat kouluinfrastuktuurin lähes kokonaan.[55] Taliban-liikkeen 1990-luvun hallinnon kaatuminen vuonna 2001 vakautti tilannetta tilapäisesti, mutta liike aloitti pian vastarinnan kansainvälisesti tunnustettua Afganistanin islamilaista tasavaltaa vastaan.[56] Vuosina 2001–2021 käydyllä sodalla oli vaikutusta koulunkäyntiasteeseen. Yleinen heikko turvallisuustilanne alueilla, joilla käytiin taisteluja, vähensi lasten osallistumista koulunkäyntiin.[57] Vastarintataistelujen seurauksena Taliban-liike onnistui vähitellen saamaan hallintaansa alueita eri puolilta Afganistania, mikä vaikutti osaltaan koulutuksen saatavuuteen. Human Rights Watchin tekemän selvityksen mukaan Talibanin hallintaansa saamilla tai muuten sen vaikutuspiirissä olleilla alueilla asetettiin merkittäviä rajoituksia opetukselle, vaikka alueilla olleet koulut olisivat olleet virallisesti keskushallinnon ylläpitämiä. Talibanin edustajat muuttivat opetussuunnitelmaa mm. poistamalla tiettyjä oppiaineita ja muokkaamalla niiden sisältöä. Näillä alueilla oli usein myös alueesta riippuvia rajoituksia tyttöjen koulunkäynnille. Tyttöjen koulujen käynti oli kielletty esimerkiksi yli 8-vuotiaille tai tietyillä alueilla yli 10- tai 12-vuotiaille. Joillain alueille tyttöjen opiskelu oli sallittua vain uskonnollisissa kouluissa (*madrassa*). Talibanin asettamissa rajoituksissa oli kuitenkin huomattavia aluekohtaisia eroja.[58]

[49] UNESCO & UNICEF 2025, s. 17–19, 24.
[50] UNICEF ym. 4/2018, s. 43.
[51] Samady 2001 s. UNICEF ym. 4/2018, s. 55; HRW 30.6.2020.
[52] UNICEF ym. 4/2018, s. 43.
[53] Samady 2001 s. 19, 23, 81–82.
[54] UNICEF ym. 4/2018, s. 43.
[55] Samady 2001, s. 77, 80–81.
[56] HRW 30.6.2020.
[57] UNICEF ym. 4/2018, s. 55.
[58] HRW 30.6.2020.

2. Epäviralliset koulutusjärjestelmät

Hallinnon ylläpitämien koulujen lisäksi Afganistanissa on ollut aina myös koulujärjestelmän ulkopuolisia kouluja. Keskisimmät virallisen koulujärjestelmän ulkopuoliset koulut ovat puolivirallisia islamilaisia niin sanottuja koraanikouluja tai uskonnollisia kouluja, *madrassa*, ja kansainvälisten avustusjärjstöjen tukemia tai ylläpitämiä yhteisökouluja (community-based education, CBE).[59]

2.1. Uskonnolliset koulut eli madrassat

Uskonnollinen tai uskonnollisten tahojen järjestämä opetus on ollut aina keskeinen osa Afganistanin koulutusjärjestelmää, ja suurin osa afganistanilaisista on jollain tavoin osallistunut opetukseen moskeijoissa tai *madrassoissa*[60] eli koraanikouluissa.[61] Madrassojen voidaan katsoa olevan puolivirallinen osa koulutusjärjestelmää. Afganistanissa on toiminut 2000-luvulla sekä viranomaisten rekisteröimiä ja ainakin osittain näiden laatimaa opetussuunnitelmaa noudattavia kouluja sekä yksityisiä, virallisen järjestelmän ulkopuolisia oppilaitoksia[62].

Ennen 1980-lukua uskonnollinen opetus oli pääasiassa epämuodollista ja yhteisöjen perinteisiin pohjautuvaa uskonnollisten tekstien opettamista noin 7–12-vuotiaille lapsille ilman tarkempaa opetussuunnitelmaa. Vain niille, jotka tavoittelivat uraa imaamina tai virkamiehenä, tarjottiin myös muuta opetusta. Opettajina olivat yleensä moskeijan imaamit, joilla ei välttämättä itsellään ollut koraanikoulua laajempaa koulutustaustaa.[63]

Neuvostoliiton miehityksen alkamisen jälkeen etenkin Pakistanissa perustettiin afganistanilaisille pakolaisille tarkoitettuja madrassoja, joihin luotiin muodollisemmat opetussuunnitelmat. Talibanin noustua valtaan ensimmäisen kerran vuonna 1996, liike alkoi edistää madrassojen perustamista Afganistaniin, aluksi suuriin kaupunkeihin, ja maahan syntyi satoja uusia yksityisiä madrassoja.[64]

Madrassat säilyvät koulutusjärjestelmän puolivirallisena osana myös Taliban-hallinnon kaaduttua 2001. Osa madrassoista oli virallisesti rekisteröityjä mutta suurin osa toimi hallintorakenteiden ulkopuolella. Paluumuuttoliikkeen seurauksena Afganistaniin tuli suuri määrä koulutetumpia imaameja, jotka noudattivat Pakistanissa kehitettyjä opetussuunnitelmia ja pystyivät opettamaan myös ei-uskonnollisia oppiaineita.[65] Madrassat olivat merkittäviä opetusta tarjoavia tahoja etenkin Talibanin kontrolloimilla alueilla vuosina 2002–2021. Madrasoissa opetusta tarjotaan myös tytöille, ja konservatiivisimmilla alueilla uskonnolliseen opetukseen osallistuminen katsottiin soveliaammaksi kuin hallinnon ylläpitämissä kouluissa opiskelu. Taliban myös tuki voimakkaasti uskonnollissa kouluissa opiskelua. Talibanin ydinalueita oli etenkin Etelä- ja Itä-Afganistanissa.[66]

[59] HRW 30.6.2026.
[60] Darin kielen sana *madrasa* on johdettu arabian kielen vastaavasta koulua tarkoittavasta sanasta. Nykyään islamilaisessa maailmassa tällä voidaan viitata mihin tahansa oppilaitokseen peruskouluista lukioihin. Jossain maissa tähän viitataan nimenomaisesti uskonnollisiin oppilaitoksiin, mutta myös tavallisiin kouluihin (Rahimi & Watkins 2025, s. 3.) Tässä raportissa sillä tarkoitetaan nimenomaan uskonnollista oppilaitosta.
[61] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[62] CIR/AW 7.11.2023; AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[63] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[64] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[65] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[66] HRW 30.6.2020.

Madrassojen tarjoamassa opetussisällössä on lähteiden mukaan vaihtelua, eikä suurin osa niistä ole noudattanut virallisia opetussuunnitelmia. Vaikka opetussisältöön on saattanut sisältyä myös muita kuin uskonnollisia oppiaineita, perinteisissä madrasoissa näiden taso on yleensä vastannut vain peruskoulun ensiluokkia. [67] Imaamin uralle kouluttavassa opetuksessa on kuitenkin myös muuta opetussisältöä laajemmin.[68]

HAMRAH-ajatuspajan selvityksen mukaan nykyisellään Afganistanissa toimii kolmen tasoisia madrassoja: perinteisiä, *darul huffaz* ja *darul uloom* -madrassoja. Näiden lisäksi on erityisesti Talibanin taistelijoita kouluttavia jihadistisia madrassoja ja vain naisille tarkoitettuja madrassoja.[69] Myös rekisteröimättömät madrassat noudattavat pääasiassa tätä jakoa. [70]

Perinteiset madrassat ovat laajin uskonnollisten oppilaitosten tyyppi. Näiden oppilaitosten oppilasmäärä on myös suurin ja opinnot pohjautuvat *darsi nizam* -opetussuunitelmaan, joka sisältää pääasiassa Koraanin ulkoa oppimista[71], Hanafi-koulukunnan islamilaista lakia ja nykyisellään myös Talibanin aatteita. Perinteisiä madrassoja on hyvin erilaisia, mutta niiden päätarkoituksena on sekä opettaa islamia suurelle osalle väestöä että taata valmiudet ylempiin uskonnollisiin kouluihin.[72] Perinteistet madrassat ovat yleensä kolmevuotisia.[73] Maaseudulla toimii etenkin *darul huffaz* -madrassoita, jotka keskittyvät islamin opetukseen nuorille lapsille. Niiden keskeinen opetussisältö on Koraanin ulkoa opettelua ja uskonnollisten tapojen ja kurin harjoittamista.[74] *Darul huffaz* -madrassat tarjoavat opetusta aina vuosiluokkaan 12 asti.[75]

UNESCOn mukaan perinteisten madrassojen opetussuunnitelmat keskittyvät pääasiassa uskonnollisten sisältöjen ulkoa opetteluun, ja koulutehtävät ovat yleensä heikkolaatuisia eivätkä tarjoa muihin elämän osa-alueisiin vaadittavia taitoja.[76] Toisaalta Afghan Witness -tutkimussivuston mukaan maaseutualueilla, joilla ei ole virallisia kouluja, madrassoissa on perinteisesti opetettu myös muita oppiaineita, kuten matematiikkaa, luonnontieteitä ja kieliä (arabiaa, pashtua ja daria). Madrassojen tarjoama opetus on vastannut lähinnä virallisten koulujen peruskoulujen 1–3-vuosiluokkien opetusta. Talibanin valtaannousun jälkeen opetus on kuitenkin siirtynyt enenevissä määrin islamin opetukseen.[77] Afghanistan Analysts Networkin selvityksen mukaan myöskään ennen Talibanin uutta valtaannousua vuonna 2021 suurin osa koraanikouluista ei noudattanut aiemman hallinnon ylläpitämien koulujen opetussuunnitelmaa, vaan jätti osan oppiaineista pois tai opettivat pelkästään uskonnollista sisältöä.[78] Naisten madrassat ovat tällä hetkellä ainoa tapa tytöille opiskella peruskoulun alaluokkien jälkeen.[79] UNESCOn mukaan naisten madrassojen mahdollisuudet tarjota toista astetta vastaavaa koulutusta ovat rajalliset. [80]

[67] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025; UNESCO 09/2024, s. 1; CIR/AW 7.11.2023.
[68] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025; CIR/AW 7.11.2023.
[69] HAMRAH 6/2026, s. 8–9.
[70] CIR/AW 7.11.2023.
[71] Koraani on kirjoitettu arabiaksi, eikä siitä yleensä käytetä uskonnollisessa opetuksessa muunkielisiä käännöksiä.
[72] HAMRAH 6/2026, s. 8–9.
[73] CIR/AW 7.11.2023.
[74] HAMRAH 6/2026, s. 8–9.
[75] CIR/AW 7.11.2023.
[76] UNESCO 09/2024, s. 1.
[77] CIR/AW 7.11.2023.
[78] AAN/Akram, Sharif 20.7.2025.
[79] HAMRAH 6/2026, s. 8–9.
[80] UNESCO 2025, s. 23.

Darul uloom -madrassat tarjoavat pelkkää Koraanin tuntemusta laajempaa opetusta, ja ne on suunnattu imaameiksi haluaville oppilaille.[81] Nämä tarjoavat opetusta lukio-opetusta vastaavaan opetukseen asti.[82]

Wilson Center -ajatuspajan julkaiseman artikkelin mukaan madrassojen määrä on kasvanut merkittävästi Talibanin valtaannousun jälkeen, kun vuonna 2021 niitä arvioitiin olevan noin 6000. Tavoitteena on, että madrassoja olisi kaikissa piirikunnissa ja uusia avattaisiin kymmenen jokaiseen piirikuntaan olemassa olevien lisäksi.[83] Syyskuussa 2025 rekisteröityjen madrassojen määräksi arvioitiin jo yli 20 000, ja niitä on enenevissä määrin myös sellaisilla alueilla, jotka eivät olleet ennen Talibanin valtaannousua sen vaikutuspiirissä.[84]

2.2. Yhteisöopetus

2000-luvulla ennen Talibanin valtaannousua kansainväliset avustusjärjestöt rahoittivat paikallisyhteisöjen ylläpitämiä yhteisöjen omia kouluja (tunnetaan usein englanninkielisellä termillä CBE, *community-based education*) ja lukutaitoisuusohjelmia, jotka toimivat virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella.[85] Näissä kouluissa opiskeli etenkin lapsia, jotka eivät pystyneet käymään virallisissa kouluissa pitkän välimatkan, heikon turvallisuustilanteen tai esimerkiksi tyttöjen koulunkäynnin rajoittamisen vuoksi.[86] Ennen vuotta 2021 nämä oppilaitokset saattoivat olla ainoita tytöille opetusta tarjoavia kouluja Talibanin hallitsemilla alueilla.[87]

Yhteisöjen koulut tarjosivat opetusta, joka vastasi virallisten koulujen 1–3-vuosiluokkia. Tämän jälkeen oppilaat pystyivät siirtymään julkisiin kouluihin, jos se oli muuten mahdollista. [88] Human Rights Watchin mukaan Talibanin hallitsemissa kylissä tytöt saattoivat käydä tällaisia kouluja vain esimerkiksi yhden tai kahden luokka-asteen verran. [89]

3. Luku- ja kirjoitustaitoisuus Afganistanissa

UNESCOn tilastoinstituutti (UNESCO Institute for statistics, UIS) ylläpitää muun muassa koulutukseen liittyvää tilastodataa maittain. Alla on käsitelty UIS:n tilastodatan perusteella luku- ja kirjoitustaitoa Afganistanissa. Tarkasteluun on valikoitu luku- ja kirjoitustaitoa kuvaavat indikaattorit ikäryhmittäin (kaikki aikuiset, 15–24-vuotiaat, 25–64-vuotiaat ja yli 65-vuotiaat), sukupuolen perusteella sekä alueellisesti (maaseutu, kaupunkialue). Afganistanin osalta tietoja on kuitenkin saatavilla rajoitetusti, ja ennen 2010-lukua vain vuodelta 1979.

UISin tilastojen perusteella luku- ja kirjoitustaitoisuusaste[90] on noussut selvästi vuodesta 1979 vuoteen 2021, vaikka se on edelleen suhteellisen matala. Luku- ja kirjoitustaitoisuusasteen yleistä mataluutta selittää erityisesti naisten alhainen lukutaitoisuus: 2000-luvulla noin 50 %

[81] HAMRAH 6/2026, s. 8–9.
[82] CIR/AW 7.11.2023.
[83] Wilson Center / Balkhi 31.3.2025.
[84] HAMRAH 6/2026, s. 12–14.
[85] HRW 30.6.2020; SIGAR 10/2023, s. 2.
[86] SIGAR 10/2023, s. 2.
[87] HRW 30.6.2020.
[88] SIGAR 10/2023, s. 2.
[89] HRW 30.6.2020.
[90] UIS määrittelee luku- ja kirjoitustaitoasteen (*literacy rate*) siksi prosenttiosuudeksi määrättyä väestöä, joka osaa lukea ja kirjoittaa. Lukutaito arvioidaan tyypillisesti sen perusteella, pystyykö henkilö ymmärtämään lyhyitä (tekstimuotoisia) arkielämään liittyviä väitteitä. Lukutaito käsittää usein myös laskutaidon. Lukutaito eroaa funktionaalisesta lukutaitoisuudesta, jossa huomioidaan esimerkiksi se, onko henkilön lukutaidon taso tarpeeksi hyvä, jotta hän pystyy toimimaan hänen yhteisössään lukutaitoa vaativissa tilanteissa. (UIS 2026, s 70.)

kaikista aikuisista miehistä on ollut luku- ja kirjoitustaitoisia, mutta naisilla taitoisuusasteen kehityksestä huolimatta se on pysynyt noin 20 prosentissa. Luku- ja kirjoitustaitoisuus on ollut lisäksi kaikkina ajankohtina selvästi korkeampaa nuorissa ikäluokissa ja kaupungeissa asuvien keskuudessa.

	1979	2011	2015	2021
Kaikki aikuiset (+15 v.)	18 %	31 %	34 %	37 %
Kaikki 15–24-vuotiaat	30 %	47 %	36 %	56 %
Kaikki 25–64-vuotiaat	13 %	23 %	28 %	27 %
Kaikki yli 65-vuotiaat	7 %	14 %	27 %	17 %
Naiset (+ 15-v.)	5 %	17 %	17 %	23 %
Miehet (+ 15-v.)	30 %	45 %	50 %	52 %
Kaupungeissa asuvat (+ 15-v.)	38 %	53%	50 %	53 %
Maaseudulla asuvat (+ 15-v.)	15 %	24 %	28 %	31 %

Taulukko 3. Luku- ja kirjoitustaitoisuus Afganistanissa 1979–2021. Eri vuosina taustalla olevat arviot on saatettu toteuttaa eri tavoin, mikä voi selittää luvuissa olevia poikkeamia. Taulukkoon valittu vuodet, joilta on saatavilla kaikki indikaattorit.[91]

Luku- ja kirjoitustaitoisuus Afganistanissa on tilastohistoriassa ollut maailman mittakaavassa ja alueellisesti huomattavan matalaa. Our World in Data -sivuston muun muassa UNESCOn tilastoista koostamien tietojen perusteella vuonna 1979 kaikkien aikuisten (yli 15-vuotiaiden) luku- ja kirjoitustaitoisuusaste oli koko maailmassa 67 %, Keski- ja Etelä-Aasiassa 41 % ja esimerkiksi Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä 57 %. Vuonna 2021 luku- ja kirjoitustaitoisia oli koko maailmassa 87 % väestöstä, Keski- ja Etelä-Aasiassa 75 % ja Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä 83 %.[92]

Luku- ja kirjoitustaitoisuus ikäryhmittäin

Nuorissa ikäluokissa lukutaitoisuus on ollut aina selvästi muuta väestöä korkeampaa. UISin tilastojen mukaan vuonna 1979 15-24-vuotiaiden ikäryhmästä (syntymävuosi 1955–1964) lukutaitoisia oli 30 % ja vuonna 2021 samasta ikäryhmästä (syntymävuosi 1997–2006) luku- ja kirjoitustaitoisia oli 56%. Vastaavasti vanhempien sukupolvien lukutaitoisuus on aina ollut alhaisempaa. UISin mukaan vuonna 1979 yli 65-vuotiaiden lukutaitoaste oli 7 % (syntymävuosi

[91] UIS 30.10.2026a; 30.10.2026b.
[92] Our World in Data 12.5.2026.

1914 tai varhaisempi) ja vuonna 2021 yli 65-vuotaista luku- ja kirjoitustaitoisia oli 17 % (syntymävuosi 1956 tai varhaisempi).[93]

Nuorten ikäluokkien korkeampi lukutaitoisuus ei kuitenkaan ole kokonaisuudessaan korreloinut myöhemmin vanhempien sukupolvien lukutaitoisuudessa. Afganistanissa on tapahtunut vuoden 1979 jälkeen etenkin konflikteista johtuvaa suurta kuolleisuutta ja muuttoliikettä. 1980-luvulla enemmistö maasta lähteneistä oli maaseudun asukkaita, joista monet palasivat neuvostomiehityksen päätyttyä, mutta etenkin keskiluokkaa lähti tällöin pysyvämmin pois maasta.[94] 1990-luvulla konflikti aiheutti kuolonuhreja etenkin kaupungeissa.[95] Afganistanin väestö oli vuonna 2023 myös huomattavan nuorta: yli puolet väestöstä on alle 20-vuotiaita.[96] Edellä esitettyjen tekijöiden perusteella on mahdollista, että luku- ja kirjoitustaitoisia henkilöitä on ollut merkittävästi esimerkiksi maasta pysyvästi lähteneiden tai ennenaikaisesti kuolleiden joukossa, minkä vuoksi luku- ja kirjoitustaitoisten suhteellinen osuus tiettynä vuonna syntyneiden joukossa ei ole pysynyt yhtä korkeana myöhempinä vuosina.

Naisten luku- ja kirjoitustaitoisuus

Kuten edellä todettua, naisten luku- ja kirjoitustaitoisuus on Afganistanissa erityisen matalaa. UISin tilastojen mukaan vuonna 1979 vain 5 % yli 15-vuotiaista naisista oli luku- ja kirjoitustaitoisia.[97] Sosialistihallinnon aikana 1980-luvulla naisten osallistuminen perusopetukseen kasvoi merkittävästi, mutta jälleen 1990-luvun lopulla Taliban asettaman hallinnon kiellettyä naisten koulunkäynnin, naisten osallistuminen lakkasi lähes kokonaan.[98] Talibanin ensimmäisen valtakauden päätyttyä naisten koulutusmahdollisuuksiin panostettiin merkittävästi.[99] Vuoteen 2011 mennessä naisten luku- ja kirjoitustaitoisuus olikin lisääntynyt, ja UISin tilastojen mukaan 17 % yli 15-vuotiaista naisista oli luku- ja kirjoitustaitoisia. Tämän jälkeen luku- ja kirjoitustaitoisuus ei ole kasvanut yhtä merkittävästi: vuonna 2021 luku- ja kirjoitustaitoisia oli 23 % naisista.[100]

[93] Vuoden 2015 tilastoissa näissä arvoissa on 10–20 prosenttiyksikön poikkeamat verrattuna edellisiin ja seuraaviin tutkimuksiin, mikä voi johtua erilaisesta toteutustavasta.
[94] Rubin 1.12.1996.
[95] HRW 10/2001.
[96] World Bank Group 2023.
[97] UIS 30.10.2026b.
[98] Samady 2001 s. 19, 23, 81–82.
[99] UNESCO 2021, s. 33.
[100] UIS 30.10.2026b.

Lähteet

AAN (Afghanistan Analysts Network)/Akram, Sharif 20.7.2025. *Living a Mullah's Life (2): The evolution of Islamic knowledge among village clerics*. https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/political-landscape/living-a-mullahs-life-2-the-evolution-of-islamic-knowledge-among-village-clerics/ (käyty 30.10.2026).

CIR / AW (Centre for Information Resilience / Afghan Witness) 7.11.2023. *Afghanistan's madrasa system under the Taliban*. https://www.info-res.org/afghan-witness/articles/afghanistans-madrasa-system-under-the-taliban/ (käyty 30.10.2026).

Georgescu, Dakmara 2008. "Primary and secondary curriculum development in Afghanistan". *Prospects* 37:427–448. Saatavilla: https://www.academia.edu/download/50550451/s11125-008-9058-x20161125-29656-ru72rj.pdf (käyty 30.10.2026).

HAMRAH 6/2026. *Taliban Madrasas: Ideological consolidation, Gender Persecurion and Afghanistan's Future Stability*. https://hamrahnetwork.org/wp-content/uploads/2026/06/Taliban-Madrasa-Report.pdf (käyty 30.10.2026).

HRW (Human Rights Watch)

30.6.2020. *"You Have No Right to Complain": Education, Social Restrictions, and Justice in Taliban-Held Afghanistan*. https://www.hrw.org/report/2020/06/30/you-have-no-right-complain/education-social-restrictions-and-justice-taliban-held (käyty 30.10.2026).

10/2001. *Backgrounder on Afghanistan: History of the War*. https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/asia/afghan-bck1023.pdf (käyty 30.10.2026).

Migri (Maahanmuuttovirasto) / Maatietopalvelu 6.11.2026. *Iran / Iranin koulutusjärjestelmä*. Saatavilla Tellus-maatietokannasta: https://maatieto.migri.fi/base/2724d19a-5460-485d-bff8-6cd8f75f86d5/countryDocument/7a9c5ec0-258c-4b56-be40-da970a985d5c (käyty 9.11.2026).

Our World in Data 12.5.2026. *Literacy rate 1820 to 2024*. https://ourworldindata.org/grapher/cross-country-literacy-rates?country=Eastern+and+South-Eastern+Asia+%28SDG%29~Latin+America+and+the+Caribbean+%28SDG%29~Northern+Africa+and+Western+Asia+%28SDG%29~Central+and+Southern+Asia+%28SDG%29~Sub-Saharan+Africa+%28SDG%29~Europe+and+Northern+America+%28SDG%29~OWID_WRL (käyty 30.10.2026).

Rahimi, Haroun & Watkins, Andrew 2025. *The Taliban's Dynamic Efforts to Integrate and Regulate Madrasas And the Motives for Doing So*. Raoul Wallenberg Institute. https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2025/05/Rahimi-and-Watkins-2025.pdf (käyty 30.10.2026).

Rubin, Barnett R. 1.12.1996. *Afghanistan: The Forgotten Crisis*. https://www.refworld.org/reference/countryrep/writenet/1996/en/96430 (käyty 30.10.2026).

Samady, Saif R. 2001. *Education and Afghan society in the twentieth century*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124627 (käyty 30.10.2026).

SIGAR (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction) 10/2023. *Status of Education in Afghanistan: Taliban Policies Have Resulted in Restricted Access to Education and a Decline in Quality*. Saatavilla: https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-S-PURL-gpo220930/pdf/GOVPUB-S-PURL-gpo220930.pdf (käyty 30.10.2026).

UIS (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Institute for Statistics)

30.10.2026a. *UIS Data Browser*. https://databrowser.uis.unesco.org/view#rPaths=UIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T24%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG65T99%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.URB%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.RUR%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG25T64&geoMode=countries&geoUnits=AFG&browsePath=EDUCATION%2FUIS-SDG4Monitoring%2Ft4.6%2Fi4.6.1&timeMode=range&view=line&chartMode=multiple&tableIndicatorId=LR.AG15T24&chartIndicatorId=LR.AG15T24&chartHighlightSeries=&chartHighlightEnabled=true&indicatorPaths=UIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T24%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG65T99%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.URB%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.RUR%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG25T64&years=1970%2C2024 (käyty 30.10.2026).

30.10.2026b. *UIS Data Browser*. https://databrowser.uis.unesco.org/view#indicatorPaths=UIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.M%2CUIS-SDG4Monitoring%3A0%3ALR.AG15T99.F&geoMode=countries&geoUnits=AFG&years=1970%2C2024&browsePath=EDUCATION%2FUIS-SDG4Monitoring&timeMode=range&view=line&chartMode=multiple&tableIndicatorId=LR.AG15T99.M&chartIndicatorId=LR.AG15T99.M&chartHighlightSeries=&chartHighlightEnabled=true (käyty 30.10.2026).

2026. *UIS Glossary: Education Metadata*. https://www.uis.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2026/05/UIS_Glossary_Education%20Metadata_0.pdf?hub=175

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

9/2024. *Key elements of madrasa education in selected countries: What lessons can be drawn for Afghanistan?* https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/09/02.Madrasa_Education_in_selected_countries.PDF (käyty 30.10.2026).

2021. *The right to education: What's at stake in Afghanistan: A 20-year review*. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378911/PDF/378911eng.pdf.multi (käyty 30.10.2026).

2011. *World Data on Education 2010/11: Islamic Republic of Afghanistan*. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000211303 (käyty 30.10.2026).

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) & UNICEF (United Nations Children's Fund) 2025. *Afghanistan Education Situation Report 2025*. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/10/Afghanistan%20Education%20Situation%20Report%202025.pdf (käyty 30.10.2026).

UNICEF (United Nations Children's Fund), Afganistanin islamilainen tasavalta & Samuel Hall. 4/2018. *All in School and Learning: Global Initiative on Out-Of-School Children – Afghanistan Country Study*. https://www.unicef.org/afghanistan/media/2471/file/afg-report-oocs2018.pdf%20.pdf (käyty 30.10.2026).

Wilson Center 31.3.2025. *Factors Driving Taliban Madrasafication in Afghanistan & Their Implications.* https://www.wilsoncenter.org/blog-post/factors-driving-taliban-madrasafication-afghanistan-their-implications (käyty 30.10.2026).

World Bank Group 2023. *Population, age group: Afghanistan, Most recent values (2023)*. https://data360.worldbank.org/en/indicator/WB_HNP_SP_POP_5Y?view=datatable&minYear=1960&maxYear=2023&country=AFG&SEX=F%2CM&AGE=Y0T4%2CY10T14%2CY15T19 (käyty 30.10.2026).

Tietoja raportista

Maahanmuuttoviraston maatietopalvelun raportti on laadittu noudattaen Euroopan unionin yhteisiä suuntaviivoja lähtömaatiedon tuottamisesta (2008). Raportti perustuu huolellisesti valittuihin lähteisiin, joista kaikki on listattu vastauksen lähdeluetteloon. Ilmeisiä ja kiistattomia tosiasioita lukuun ottamatta kaikki esitetty tieto on tarkastettu useammasta lähteestä, ellei muuta erikseen mainita. Raportissa esitetyt tiedot on hankittu, arvioitu ja käsitelty huolellisesti, vastausajan ollessa rajattu. Raportti ei kuitenkaan pyri olemaan kaikenkattava, eikä sitä tule pitää yksinään minkään oleskeluluvan, pakolaisaseman tai turvapaikkahakemuksen perusteena. Vaikka jotain tapahtumaa, henkilöä tai organisaatiota ei olisi mainittu raportissa, se ei tarkoita, etteikö kyseistä tapahtumaa olisi tapahtunut tai kyseistä henkilöä tai organisaatiota olisi olemassa. Raportti ei välttämättä edusta Maahanmuuttoviraston virallista kantaa, eikä se ole poliittinen kannanotto tai oikeudellinen arvio.

Information on the report

This report has been compiled by the Country Information Service of the Finnish Immigration Service in accordance with the common EU guidelines for processing country of origin information (2008). The report is based on carefully selected sources of information. All sources used are referenced. With the exception of obvious and indisputable facts, all information presented has been cross-checked from several sources unless stated otherwise. The information provided in the report has been obtained, evaluated and processed carefully within the limited time frame given. However, the report does not aim to be exhaustive, and it should not be considered conclusive as to the merit of any particular claim to a residence permit, refugee status or asylum. Even if a certain event, person or organization is not mentioned in the report, this does not mean that the event has not taken place or that the person or organization does not exist. The report does not necessarily reflect the opinion of the Finnish Immigration Service, and it is not a political statement or a judicial evaluation.